

PHONETICAL CHARACTERISTICS OF OHRİD TURKİSH DIALECT

Aktan Ago, PhD

“Marko Cepenkov” Institute of Folklore, Skopje aktan_ago@yahoo.com

Abstract: Ohrid is an ancient city in the south east part of Macedonia that was built BC, and lays around the lake of Ohrid. Historically, at the ending of the XIV century, Ottoman imperia was expanded to the region (of south east) of Macedonia, and administrative center Monastir (nowadays known as Bitola) suspended under Ottoman dominancy. All the smaller cities and areas together with Monastir and Ohrid went under Ottoman rule at that time. This imperial expanding, at the beginning of the XV century, resulted in Karamanogul families around Konja (first cultural Center) to start permanently be settled in southern and western cities of Macedonia. This Karamanogulars families are part of the Macedonian population even nowadays. Due to this migration Turkish folklore, religion, language and traditions customs were adopted in this specific region, and even though the number of Turks in Ohrid is small, this custom are stile nourished.

The aim of this article is the phonetic analysis of the Ohrid –Turkish dialect. Specifics of this dialect is that out of all eight vowels only seven are permanently used. Vowel “ö” is abolished from used and its usage is misplaced with vowel “ü”. Most apparent modification in consonants is the modification of consonant “ğ”. This consonant is either abolished from used or replaced with other consonants, as the examples: bağ>bag, boğaz>bogaz vb. This are the main targets of this article but additionally some more phonetical characteristics will be presented.

The following phonetic changes may be perceived in the vowels: a>e: bahar>behar; ö>o: böyle>boyle; ı>i: çalgı>çalgi, kapı>kapi; than vowel change ü>i: güldü>güldi, türlü>türli; i>e: inmek>enmek| hapology: alın>alrı; and other vowel characteristics.

In the consonant system of Ohrid-Turkish dialect all consonants are being used accept consonant “ğ”. At the same time, under the influence of Slavic languages consonant “ts” is also recognized. This consonant can be find at the beginning, the middle and at the end of the Turkish words in this dialect. For example: tsigara, tsar, Militsa, milits etc. Consonant “ğ” is either abolished from used or misplaced with consonants “g” and “y” are used. For example: iğne>ine, sağlam>salam, ciğer>ciyer, yağmur>yagmur и др. In this Work (paper) we will give examples of the consonant characteristics, as they are: consonant changes, consonant dropping, geminate, metathesis, contraction, hapology, consonant prothesis.

Keywords: Ohrid Turkish dialect, vowels, consonants

OHRİ TÜRK AĞZININ FONETİK ÖZELLİKLERİ

Doç. Dr. Aktan Ago

“Marko Çepenkov” Folklor Enstitüsü – Üsküp aktan_ago@yahoo.com

Özet: Makedonya’nın Güney-Batı bölgesinin Ohri Gölü etrafında M.Ö. kurulan en eski kentlerinden biri Ohri kentidir. Kimi kaynaklara göre 14 yüzyılın sekseninci yıllarında, Osmanlılar Manastır kentine dahil olmak üzere etrafında bulunan daha küçük şehirleri de kendi idaresi altına geçirmeye uygun bulur. Bu kentler arasında Ohri de bulunur. 15 yüzyılın ilk yarısından başlayarak Konya etrafında bulunan Karamanoğullar aileleri sürekli olarak Makedonya’nın Güney-batı şehirlerine yerleşerek bu bölgeyi de kendilerine mekân ederler. Burada yerleşen bu Türk halkı, kendi din, dil, örf ve adet, folklor ve geleneklerini bugüne kadar yaşatmışlardır. Günümüzde Ohir kentinde Türklerin sayısı düşük olmasına rağmen halk arasında kendi kültürel değerlerini, düşünce ve duygularını kendi ana dilinde ifade etmeye devam etmektedirler.

Bildirimizin ana konusu Ohri Türk ağzının fonem düzeni. Türkçe kökenli ve yabancı dillerden girmiş olan ve bu ağza kullanılan kelimelerde 8 sesli sestem yalnız “ö” sesi kaybolur ve bu sesin yeri “ü” sese bırakılır. Sessiz seslere (ünsüzlere) gelince yumuşak “ğ” sesi ya kaybolur ya da yerini diğer sessizlere bırakır. Örneğin: bağ>bag, boğaz>bogaz, iğne>ine vb.

Ünlülerde şu ses hadiseleri görülmektedir: ünlü değişmesi a>e: bahar>behar; ö>o: böyle>boyle, şöyle>şoyle; ı>i: çalgı>çalgi, kapı>kapi; yuvarlak vokallerin düz ünlüye dönüşmesi: ü>i: güldü>güldi, türlü>türli; orta hece düşmesi: alın>alrı, ünlü türemesi, kalın ünlülerin ince ünlüye dönüşmesi: a>e: bahar>behar; ince ünlülerin kalınlaşması: i>ı: vakit>vakıt; geniş ünlülerin darlanması: ö>ü: ölü>üli, örnek>ürnek; dar ünlülerin genişlenmesi: i>e: in>en; bildirimizde içtüreme ve ses türeme gibi ve diğer ses olayları hakkında örnekler vermiş olacağız.

Ünsüzlerin özelliklerine gelince, Ohri ağzında "ğ" ünsüzü dışında öteki bütün ünsüzlere rastlanır. Aynı zamanda Slav dillerin etkisi altında bu ağzda "ts" harfi iki sestem oluşmaktadır (t+s). Bu harf kelimenin başında, ortasında ve sonunda görülmektedir. Örneğin: tsigara, tsar, Militsa, milits vb. "ğ" ünsüzü ya bütünlükle kullanımdan atılır ya da "g" veya "y" ünsüzüne dönüşür, örneğin: iğne>ine, sağlam>salam, ciğer>ciyer, yağmur>yagmur, dağ>dag vb. Bildirimizde ünsüzlerin kullanımını, ünsüz, yani önses, içses ve sonses değişmelerini, ünsüz düşmesi, ünsüz ikizleşmesi, ikiz ünsüzün tekleşmesi, ünsüz göçüşmesi, hece kaynaşması, hece yutulması, ünsüz türemesi gibi olayları metinde örneklerle göstermiş olacağız.

Anahtar kelime: Ohri Türk ağzı, ünlüler, ünsüzler

1. GİRİŞ

Bugün Makedonya Cumhuriyeti'nin güneybatısında ve UNESCO koruması altında bulunan Ohri şehri, doğal güzelliklerinden başka zengin tarihi bir geçmişe ve eserlere sahiptir. Tarihi geçmişi M.Ö. IV yüzyıla dayanarak ve bu tarih içerisinde birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bugün Ohri'de Hristiyanlık ve İslam medeni değerlerin bulunduğu bir şehirdir, hatta her döneme ait eserler yaşamaktadır. Ohri şehri ile Bizans, Bulgar, Sırp egemenliklerinden sonra Osmanlı idaresi altına geçmiştir. Osmanlı hakimiyeti esnasında milli, dinni ve çok dilli toplumlar iç içe yaşayarak kendi kültürel değerlerini geliştirip yüzyıllarca bugüne kadar geliştirmişlerdir. Türkler de kendi dilini, dinini, edebiyatını, örf ve adetlerini bugün de yaşatmaktadır.

2. ÜNLÜLERİN ÖZELLİKLERİ

Ohri Türk ağzında ünlü düzeni, diğer bölgelerdeki Türk ağzlarının ünlü düzeniyle pek ayrıntılı değildir.²⁸¹

Ohri ağzında ünlü türleri vardır. Araştırma yaptığımız bu bölgedeki ağzda en önemli özelliklerden biri onun ünlü düzen zenginliğidir. Konuşmalarda ve metinlerde tespit edilen temel ünlülerden başka, başlıca daha ünlü türleri şunlardır:

Temel **a** ünlünün oluşunda ses yarı soluk alma durumundadır. Sesin söylenişinde konuşma organları dinlenme durumuna çok yakındır. Dilin orta yerinde kabarması ile **a** fonemin teşkili için gerekli çınlama temin edilmiş olur. Bu durumda ağız içinde yayılmış haldedir. Bundan dolayı **a**'ya açık ve normal bir ses olduğunu söyleyebiliriz. Temel **a** ön, iç ve sonseste bulunur. Boğumlanması yazı dilinde **a** ünlüsü gibidir. Örneğin, önseste: ari<arı, alma<elma, ana vb.; içseste: yalan, bag<bağ, başak vb.; sonseste: tarla, araba, sana, yufka vb.

Uzun **â**, bu sesin telâffuzu temel **a**'dan biraz daha uzun söylenir. Ağız kanalının pek az daralması ile yumuşak damağın arkasında oluşan bir sestir. Bu ünlünün çıkış sırasında dudaklar yarı kapalı yolundadır. Uzun **â** ünlüsünü konuşan kimsenin konuşma özelliklerine bağlı etkisi altında kalmış bulunan ve temel boğumlanma niteliğini kaybetmiş olan bulanık **a** türüdür. Seyrek işidilir, daha çok kelimenin son hecesinde bulunur. Örneğin: amâ, yâr, pilâv vb.

Türkçe kelimelerde **ğ**, **h**, **k**, **y** ünsüzleriyle iç ve sonseste kimi ünsüzlerin önüne düşerek ya da bir ses değişmesiyle eriyip kendilerinden önce gelen **â** ünlüsü uzun söylenir. Uzun **â** ünlüsü böyle bir ses olayın sonucudur. Örneğin:

-**ğ**'nin düşmesiyle: âç<ağaç, â<ağa, âşa<aşağı, âri<ağrı vb.

-**k**'nin düşmesiyle: yapacâsın<yapacaksın, okuyacâsın<okuyacaksın vb.

-**h**'nin düşmesiyle: tâta<tahta, sâh<sahan, câil<cahil vb.

-**y**'nin düşmesiyle: orâ<oraya, burâ<buraya vb.

â, Türkçe ve yabancı kelimelerde ince **a**'yı belirtmek için bölgemizde kullandığımız bu **a** türü, gerekince kalınlaşma **a<e** değişimi ile oluşmuş bir ünlüdür. Sert ve yumuşak damağın ortasında oluşan bu **a** ünlüsüne göre daha önce meydana gelen dil hafifçe geriye çekilir ve ön kısmı bir parça kabarır. Örneğin: aftâ<hafta, sât<saat, dikkât<dikkat, vâr<var vb.

e temel bir ünlüdür. Dilin durumuna göre ön geniş ünlüdür. Bu ünlünün boğumlanma noktası dilin ortasından kayarak öne doğru gider. **e** ünlüsü Ohri Türk ağzında en önemli özelliği olanlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Bu konuda Kowalski ile Katona arasında bir fikir bağlantısı vardır. Kowalski zengin ünlüler arasında üç **e** fonemine önem vermektedir. Bunlardan biri temel **e** (göz-, söyl-); temel **e**'den biraz daha uzun telâffuz edilen **e** (èlek, ècel, èleman) ve açık **â**, **e**'ler gibi uzun telâffuzu yoktur.

Kowalski'ye kıyasen Katona'da dört **e** fonemine rastlanmaktadır.²⁸² Bunlardan **â** (açık), **e** temel, **è** (kısa kapalı) ve **e** (temel **e**'den daha kapalı), ki bunlar kelimelerin sadece birinci hecesinde görülmektedir. Katona'nın yaptığı

²⁸¹ Gülensoy, T., *Rumeli Ağzlarının Ses bilgisi Üzerine Bir Deneme*, TDK Araştırmaları Yıllığı "Belleten", Ankara, 1984, say. 90

²⁸² Ago, A., *Güneybatı Makedonya Türk Ağzları*, Yayınlanmamış Bilimsel Proje, M. C. Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Üsküp, 1998, say.61

araştırmalarda daha sık kapalı e'yle (ë) karşılaşmıştır. Örneğin: bilersën<bilersin; inanën<inanın, başëni>başını, pislëk<pislik vb.

Katona ve Kowalski'nin belirttiklerine göre Ohri ağızında beş çeşit e'nin var olduğunu yanısıra, Prof. Dr. Arif Ago'nun yönetiminde yapmış olduğu Güneybatı Makedonya Türk Ağızları Projesi'nde bu bölgede üç çeşit e fonemine sadece rastladıklarını ifade etmektedirler²⁸³. Bunlardan biri temel e, diğeri açık e>ä, bir de kapalı kısa e>ë'lerdir.

Temel e ünlüsünün bağmlanması yazı dilindeki e ünlüsüne benzer. Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: ebe, ev, efendi vb.; içseste: ekmek, yeni, çiçek vb.; sonseste: dede, evde vb.

Sürekli yumuşak ünsüzlerden, özellikle ğ ve y düşmesinden sonra görülen ünlü kaynaşması sonucundan e ünlünün uzun şekli ortaya çıkar. Bunun yanısıra düşen ünsüzler e'nin açılmasına neden oluyor. ğ'nin düşmesiyle: dërmen<değirmen, verecën<vereceğin, èer<eğer vb.

y'nin yumuşamasıyla: güvè<güvey vb.

ë ünlüsü temel e ünlüye göre biraz daha açık telaffuz edilir. Bunun yarı açık ë olduğunu söyleyebiliriz. Bu afiks -r ekinden önce gelen e'dir. Geniş zaman eylem çekiminin şahıs örneklerinden en iyi öğrenebiliriz. Örneğin: gezërèm<gezerim, söylërèm<söylerim, işlërèm<işlerim vb.

ı ünlüsü; ön, iç ve sonseste kullanılır. Yazı dilinde ı ünlüsü gibi boğumlanır. Örneğin: önseste: ırmak, ılık, ışık vb.; içseste: ırsız<hırsız, çılgın, bildır, tırnak, çarık vb.; sonseste: ari<arı, kari<karı, darı, ıssı vb.

Ön ve içseste ı ünlüsünün çok nadir kısa türüne de rastlanır. Örneğin: irak<ırak, brak<bırak, pras<pıras vb.

ì ünlüsü, ünsüz düşmesi ve iki ünlünün kaynaşması sonucundan oluşur. Örneğin: sîtmaç<sığirtmaç, sîr<sığır vb.

i ünlüsü; temel ünlü olarak ön, iç ve sonseste bulunur. Yazı dilindeki i sesinin boğumlanma özelliklerini taşımaktadır. Örneğin, önseste: ibrik, iki, ilk vb.; içseste: çiçek, kibrit, diken, dilek vb.; sonseste: geri, silgi, çizgi vb.

o ünlüsü yazı dilinde o ünlünün özelliklerini taşır. Yalnız önseste görülür. Örneğin: orman, ordu, orta, oda vb.

İkkiz ünsüz önünde o ünlüsünün yarı uzun çeşidi de kullanılır. İkinci ünsüz her zaman sürekli, yumuşak özellikte ünsüzlerden biri olur. Örneğin: bóyle<böyle, şöyle<şöyle vb.

ö ünlüsü kimi tek heceli kelimelerde bulunur. Örneğin: köy, göl, göz vb.

u ünlüsü, yazı dilinde kullanıldığı gibi, u ünlüsüne benzer ön, iç ve son seslerde bulunur. Örneğin, önseste: uzun, ufak, urgan vb.; içseste: bulut, cuma, çubuk, çuval vb.; sonseste: dolu, vurgu vb.

ğ ünsüzün düşmesiyle u ünlünün uzun û şekli ortaya çıkar, ön ve içseste görülür. Örneğin, önseste: ûr<uğur vb.; içseste: tûla<tuğla, bûday<buğday vb.;

ü ünlüsü yazı dilinde ü ünlünün özelliğini taşır. Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: üç, üst, üzüm vb.; içseste: bülbül, gül, bütün, yük, püskül vb.; sonseste: ütü vb.

û ünlüsü, ğ'den önce bulunan ü ünlüsü uzun söylenir. Örneğin: dûn<düğün, dûme<düğme vb.

UZUN ÜNLÜLER

Ohri Türk ağızında uzun ünlü türleri, normal ünlülerin boğumlanma süresinde daha uzun süren ünlülerdir. Uzun ünlüler şu sözcük ve yerlerde belirir:

a. Kimi Arapça ve Farsça ödünçlemelerde:

mâna, mâle<mahalle <Arap.

yâr < Fars.

b. Hece kaynaşması olayı ile: Ohri ağızında içseste ünlüler arasında bulunan **k, g, ğ, h, v, y** ünsüzleri eriyip kaybolmuşlar, kendi heceleri içinde bulunan ünlüler ile kaynaşarak onları uzun ünlüye döndürmüştür. Örneğin: dâ<daha, mârebe<muharebe, rât<rahat, mâbet<muhabet, çâr<çağır, dîl<değil vb.

c. Bir sözcüğün içinde veya sonunda bulunan **h, ğ, y, k** alıntılarda daha uzun söylenilen ünlülere rastlanır: râmet<rahmet, meşûr<meşhur, mâlim<muallim vb.

d. Ünsüz düşmesi ile: dîl<değil, mâcir<muhacir, dâ<daha vb.

e. Ünlü düşmesi ile: ey<iyi, enmek<inmek vb.

İKİZ ÜNLÜLER

Ohri Türk ağızının özelliklerinden biri de aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ayrı vokalin birbiriyle birleşen ses olayı örnekleri bu ağızda “ğ”, “y”, “v” ve “h” seslerinin erimesiyle ikiz ünlüler meydana gelir. Örneğin: çeiz<çeyiz, kaat<kağıt, zeir<zehir, auç<avuç, dau<davul, souk<soğuk, kaun<kavun arı<ahır vb. Eşit ikiz ünlüler olarak da: buraa<buraya, oraa<oraya, neree<nereye vb.

²⁸³ Ago, A., *Güneybatı Makedonya Türk Ağızları*, Yayınlanmamış Bilimsel Proje, M. C. Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Üsküp, 1998, say.

ÜNLÜLERDE SES HADİSELERİ

Dil Benzeşmesinde Ünlü Uyumunun Bozulması

Dil benzeşme olayı Ohri Türk ağzında kullanılan Türkçe ve yabancı kökenli kelimelerde ünlü uyumu kuralına bağlı kalmalarına rağmen kimi durumlarda bu kural dışı kalan örnekler de vardır.

Ünlü uyumun bozulma nedeni başlıca kimi ünsüzlerin yanındaki incelleme ve kalınlaşma etkisine neden olmasından gelir. Ünlü kalınlaşma olayı, yaptığımız bölge araştırma kelime kökenlerinde pek seyrek görüldüğü hale, ünlü incelleme olayı hükümlü olduğu farkına vardık. Ohri Türk ağzında incelleme etkisi yapan örnekler: aynı<aynı, alti<altı, ayri<ayrı, bıçak<bıçak, çarşi<çarşı, uyki<uyku vb.

Uyum Değişmesi

Anadolu ve Rumeli ağızlarında olduğu gibi, Ohri Türk ağzında da bazı ünsüzler ünlü incelleme ve ünlü kalınlaşması yoluyla uyum bozulmasına sebep olurlar.²⁸⁴

İki veya daha çok heceli Türkçe ve yabancı bir kelime kökünde ünlülerin taamıyla kalınlaştırılıp veya incelleştirilerek kelimenin uyum değişmesine sebep olur. Ohri Türk ağzında tespit ettiğimiz bu değişimin bazı örnekleri şunlardır:

a>e: pare<para, parçe<parça, fayde<fayda, yonce<yonca, vb.

e>a: fekat<fakat, şefak<şafak, seba<sabah vb.

ı>i: ayri<ayrı, ayip<ayıp, çair<çayır, kapi<kapı, yılan<yılan, saygi<saygı vb.

u>i: kuzi<kuzu, koyin<koyun, komşi<komşu, dogri<doğru, uyki<uyku vb.

Ohri Türk ağzında en çok göze batan ünlü değişmelerinden biri Makedonya'nın diğer Türk ağızlarında olduğu gibi kelimenin başında bulunan **ö>o** ünlüyle yer değişimine rastlanılan örneklerin sayısı oldukça çoktur. Bu değişimdeki fark **ö** geniş ince yuvarlak ünlü, geniş kalın yuvarlak ünlüye geçtiği sırada, kelimenin ikinci hecesindeki ince düz ünlü ise kendi özelliğini koruyarak uyum bozulmasına neden olur. Örneğin: boyle<böyle, şoyle<şöyle, o(y)le<öyle vb.

Makedonya'nın diğer Türk ağızlarında ise aynı kelime biçiminde olanlar başka değişikliğe uğrarlar; **ö>ü** boğumlama değişimleri telaffuz için daha uygundur, çünkü bu gibi örneklerde söz konusu kalınlık-incelik değil, genişlik-darlık oluyor. Böyle örneklerde büyük ünlü uyumu kuralı hüküm sürmektedir.²⁸⁵ Örneğin: büyle<böyle, üyle<öyle vb.

Kaydettiğimiz metinlerde **ö>ü** ünlü değişmesi Makedonya'nın güneybatı Türk ağızlarında olduğu gibi Kuzeybatı ağızlarında da aynı örneklerle rastlanmaktadır.²⁸⁶ Örneğin:

a. Kelimenin başında: oyle>öyle;

b. **b** ünsüzünden sonra: boyle>böyle;

c. **ş** ünsüzünden sonra: şoyle>şöyle;

d. **d** ünsüzünden sonra: dort>dört;

e. **p** ünsüzünden sonra: posteki>pösteği;

İnce yuvarlak geniş **ö** ünlüsü, ünsüzle biten tek heceli kelimelerde kendi özelliğini korumuştur. Örneğin: göl, köy, böl-, çöp, göz, gök, kör, söz, çöl, kök vb.

ö>ü: ülü<ölü, ürnek<örnek, günül<gönül vb.

ı>i-i: bıçki<bıçkı, issi<ıssı vb.

Kelimenin ilk hecesidir dar kalın ünlü **ı** düz dar ince ünlüye değişir. Örneğin: ikamak<yıkamak, dışari<dışarı, fıstık<fistik vb.

ı>i: irak<ırac, çalgı<çalgı, tatlı<tatlı, ayip<ayıp vb.

i>ı: beyın<beyin vb.

u>i: uyki<uyku, doli<dolu vb.

ü>u: cubbe<cübbe vb.

e>o: devlet<devlet vb.

o>u: pompa<pompa vb.

o>u ve u>ü: çöcük<çocuk, çöyçe<çocukçağız vb.

²⁸⁴ Caferoğlu, A., *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri*, TDK Araştırmaları Yıllığı "Belleten", Ankara, 1964, say. 4

²⁸⁵ Ergin, M., *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1975, say. 42

²⁸⁶ Koç, N., *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1990 say. 481

Makedonya'nın batı ve güneybatı Türk ağızlarında olduğu gibi Ohri Türk ağzının diğer özelliklerinden biri de kelimelerin sonunda bulunan dar, yuvarlak kalın ve ince **u** ve **ü** ile geniş düz kalın **ı** ünlüleri dar, düz ince ünlüye dönme hadisesinde bol örneklerle rastlanır:

u>i: kuri<kuru, bori<boru, kuzi<kuzu vb.
ü>i: türki<türkü, türli<türlü vb.

Dudak Benzeşmesi

Ohri Türk ağzında Türkçe ve yabancı kökenli kelimelerde dudak benzeşmesi görülen ünlü uyumun bir olayıdır. Bu olaya uyan kimi kelime köklerine rastlanılmaktadır:

- Yalnız birinci hecelerde yuvarlak ünlü bulunan çift heceli kelimelerin son hecelerindeki düz ve dudak benzeşmesinin gücünü artırır: soru soru<sora sora
- Yapım ve çekim ekleriyle genişirilmiş olan çok heceli bazı kelimelerin ikinci hece ünlülerin de yuvarlaklaştırıldığı olur: vurunlar<vuranlar vb.
- Ohri Türk ağzında ise, pek çok örneklerde görüldüğü gibi hiçbir hecede yuvarlak ünlü bulunmadığı halde kelimenin bir veya iki hecedeki ünlü yuvarlaklaştırıldığı görülür: cevap<cevap, furun<fırın, büber<biber vb.

Dudak Benzeşmemezliği

Dudak benzeşmesinin tersi, bir fonetik olayı olarak görülmekte ve aslında yuvarlak ünlü olan bazı Türkçe ve yabancı kelimelerde **b, d, m, p, r, s, t, y** ünsüzlerden osnra bulunan **o, u, ü** yuvarlak ünlüleri daraltarak **ı, i** (bazan **a**) olduğu görülür.²⁸⁷

bu>bi: çabık<çabuk, sabun<sabun vb.
mu>mi: çamır<çamur, amır<amur vb.
su>si: sis<sus vb.

Ünlü Değişmeleri

Ünlü değişmeleri diğer Türk ağızlarında olduğu gibi Ohri Türk ağzında da genellikle bütün ünlülerde görülmektedir. Bu değişmeler ya komşu hecelerde bulunan diğer ünlülerin veya yanlarında yer alan ünsüzlerin etkisi ile oluşmaktadır.²⁸⁸

İncelediğimiz metinlerde ve tespit ettiğimiz ünlü değişmeleri aşağıdaki sıralamaya göre belirtmeye çalışacağız:

A. Kalın ünlülerin incilmesi:

a>e: kirez<kiraz, sayfe<sayfa, parçe<parça vb.
ı>i: iyar<hiyar, kaşık<kaşık, kayış<kayış vb.
ı-ı>i-i: misir<mısır vb.
u>ü: mürat<murat, mütaç<muhtaç, mektüp<mektup vb.

B. İnce ünlülerin kalınlaşması:

e>a: kada<kadeh, acam<acemi vb.
i>ı: sınır<sinir, neçin<niçin vb.
ö>o: traktor<traktör, profesör<profesör vb.
ü>u: ruya<rüya, dünya<dünya, cuzdan<cüzdan, tunel<tünel vb.

C. Geniş ünlülerin daralması

a>i: sayıcak<sayacak vb.
a>ı: candırma<candarma vb.
e>i: şirit<şerit, bilizik<bilezik
o>u: buynuz<boynuz vb.
ö>ü: üp<öp, üvey<övey, öküz<öküz vb.

D. Dar ünlülerin genişlemesi:

ı>a: karanca<karınca vb.
i>e: zehir<zehir, en<in, ey<iyi, keremir<kiremit vb.
u>o: vapor<vapur, yonus<yunus, komar<kumar, bogday<buğday vb.

E. Düz ünlülerin yuvarlaklaşması:

a>o: portokal<portakal, aco<amca vb.
ı>o: dayo<dayı vb.
ı-ı>u-u: furun<fırın vb.
i>ü: eldüven<eldiven, hüzmetkar<hizmetkar vb.

²⁸⁷ Ediskun, H., *Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1992, say. 77

²⁸⁸ Koç, N., *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1990 say. 479

i>u: çukulata<çikolata vb.

Ünlü Düşmesi

Türk fonetik etkileri altında kelimelerin içinde kimi değişiklikler olmasından meydana gelir. Ohri Türk ağzında ünlü düşme Rumeli ve Anadolu ağızlarında da olduğu gibi genellikle vurgusuz olan orta hece ünlülerin kısaldığı ve bazen düşüşü görülür. Düşen ikinci ve bazen üçüncü hece daima açık hece olur. Ohri Türk ağzında önses düşmesi daha nadirdir, fakat iç ve sonseste daha fazla görülmektedir. Bu olayı, özellikle, bir ünlü ile biten ve akuzatif ekini almış olan kelimelerin koruyucusu **y** ünsüzünden sonraki ünlülerin düşmesiyle kenidni gösterir.²⁸⁹

a düşmesi: orda<orada, burda<burada, bura<buraya vb.

e düşmesi: nere<nereye, nerde<nerede, nerden<nereden, beri<beriye vb.

ı düşmesi: paray<para-yı, dışarda<dışarıda, pras<pıras, kât<kağıt vb.

Birleşik kelimelerde ayrıca ünlü-ünsüz çarpışması durumunda da ünlülerden biri düşer. Örneğin: ne-için<niçin, ne-asıl<nasıl, yalnayak<yalınayak, sabretmek<sabır etmek vb.

i düşmesi: içerde<içeride, deyver<deyiver, izyet<eziyet vb.

u düşmesi: buyrun<buyurun vb.

ü düşmesi: dün<düğün vb.

Orta Hece Düşmesi

Orta hece düşmesi, Ohri Türk ağzındaki kelimelerde de aşağıda verilen biçimlerde görülmektedir:

Bazı vücut organlarına ilişkin Türkçe adlarda orta hece düşme olayı görülür. Örneğin: agzi<ağzı,-ağız, beyni<beyin, alını<alın, burni<burnu, boyni<boynu vb.

Ünlü Türeme

Ünlü türemesi kelimenin büzülmesi, yani hacimce küçültmesi olduğu halde, ünlü türemesi aksine kelimenin genişlemesi de hacimce demek olur. Türkçede ancak kelimeler aslında ekler alarak genişleyebilir.²⁹⁰

Bilinen veya bilinmeyen fonetik sebeplerle, bazı kelimenin ön, iç ve son seslerinde ünlü türemesi ası verildiği birtakım olaylar meydana çıkar. Gramer açısından hiçbir yapı fonksiyonu bulunmayan bu fonetik olayın Ohri Türk ağzında başlıca şekilleri şunlardır:

A. Öntüreme

Türkçe kelimelerde önseste akıcı konsonantlar bulunmaz. Böyle olmakla beraber, Türkçenin bünyesinde bu tür ünsüzlerle başlayan yabancı akıcı ön sesleri gidermek için halk dilinde bir ünlü öntüremesi olur. Yani halk dilinde kelimenin başına çok defa bir dar ünlü getirilir. Akıcı öntüremeli yabancı kelimeler çoğalınca konuşma dilimiz bu özelliği kaybeder. Çünkü Makedonya Türk halkının konuşma diline Batı kaynaklardan başka Slav ulusların dillerinden de geçen örnekler çok ve olduğu gibi telaffuz edilmektedir.²⁹¹

Bölge ağızlarımızda **ı, i, u, ü** ünlüleri eklenerek söylenilmektedir. Örneğin:

ı-: Slav<Slav, ıstadyon<stadyon vb.

i-: işkembe<şkembe, İştıp<Ştip vb.

u-: Ustruga<Struga, Urum<Rum vb.

ü-: Üsküp<Skopye vb.

B. İçtüreme

Öntüremenin dışında Türkçenin hece yapısına aykırı olan yabancı kelimelerde telaffuzu kolaylaştırmak ve Türkçe anlama güç katmak üzere kelimenin içsesinde ünlü türeme olayı bölge ağızımızda da başlıca türleri şunlardır:²⁹²

B.1. İki ünsüzle başlayan tek heceli yabancı kelimeler: tiren<tren, gıram<gram, pılan<plan vb.

B.2. **a** türemesi: Alamanya<Almanya, taraktör<traktör vb.

ı türemesi: kısırak<kısırak vb.

i türemesi: tiren<tren, Beligrad<Belgrad vb.

e türemesi: çepeçevre<çepçevre, sapasağlam<sapsağlam vb.

C. Son türeme

Kelimenin sonunda bir ünlünün türemesi Türkçe yazı dilinde yok, fakat ağızlarda ise nadir olarak rastlanır. Örneğin: ertesigüne<ertesigün, yarındasına<yarındası vb.

İkiz Ünlüler

²⁸⁹ Korkmaz, Z., *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, say. 159

²⁹⁰ Gencan, T., *Dilbilgisi*, İstanbul, 1985, say. 44

²⁹¹ Koç, N., *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1990 say. 481

²⁹² Caferoğlu, A., *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri*, TDK Araştırmaları Yıllığı "Belleten", Ankara, 1964, say. 133

Aynı nefes baskısı altında boğumlanan tek bir ünlü değerinde olan bölge ağızımız örneklerinde: **ai, aa, oi, ua, uu, ii** gibi örnekleri rastlanır: ayle<aile, sat<saat, boile<böyle, şir<şiiir, şur<şuur vb.

Ünlü Çatışması

Ünlü ile biten bir kelimenin son sesi ile ünlü ile başlayan bir kelimenin ön sesinin yan yana gelmesi veya türetme ve ekleme durumlarında ve dilimize girmiş yabancı kelimelerde iki ünlünün karşılaşması olayıdır. Türkçe yan yana çift ünlülere elverişli bir dil olmadığından ünlü çatışmasını önlemek için ya ortaya bağlama görevi yüklenen bir koruyucu ünsüz getirilir yahut ünlülerden biri düşer.²⁹³

Ohri Türk ağızında ve yabancı kelimelerde veya Türkçe birleşik kelimelerde bu kural örnekleri vardır: neyse<ne+ise, oyle<ö+ile, boyle<bu+ile vb.

3. ÜNSÜZLERİN ÖZELLİKLERİ

Ohri Türk ağızında **ğ** ünsüzü dışında öteki bütün ünlülere rastlanır. Ayrıca Slav dillerinden bölge ağızımızda kullanılan kelimelerde bir birleşik harf, yani **ts** sesi ön ve soneslerde bulunur ve **t** ile **s** arası bir sestir. Bu sesle birlikte Ohri Türk ağızında 21 ünsüz bulunur. Bu ünsüzlerin arasında yazı dilinin **ğ** ünsüzü kelimelerde erimesiyle kullanıştan atılır. Örneğin: ine<iğne, salam<sağlam; **ğ** ünsüzü ya kendisinden önce gelen ünlüyle uzatılarak düşer ya da kendi yerini **v** ve **y** ünsüzlerin birine bırakır. Örneğin: kât<kağıt, sovk<soğuk, ciyer<ciğer vb.

Ohri Türk ağızında kullanılan ünsüzlerin özelliklerini örneklerle şöyle sergileyebiliriz:

- **b** ünsüzü: bu ünsüz Ohri Türk ağızında ön ve içseste bulunur. Kelimelerin sonseste kullanılmayan ünsüzlerden biridir. Örneğin, önseste: baba, balık, basamak, beyaz vb.; içseste: kambur, penbe, torba, mâbet, çoban, çiban vb.

- **c** ünsüzü: Bu ünsüz de kelime sonlarında bulunmaz. Ön ve içseste bulunur. Örneğin, önseste: cumaya, ceviz, cins, cümle, can vb.; içseste: ocak, sıcak, gonca, koca vb.

- **ç** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin: önseste: çardak, çanak, çapa, çeyrek vb.; iç seste: saçma, kaçak, içeri, keçi vb.; sonseste: borç, ilaç, ağaç, üç, genç vb.

- **d** ünsüzü: Ön ve içseste bulunur, sonseste bulunmaz. Örneğin: önseste: dokuz, devlet, demir, deniz vb.; içseste: dede, oda, düdük, hediye vb.

- **f** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin: önseste: fener, fazla, fayde vb.; içseste: yufka, misafir, çifçi vb.; sonseste: çarşaf, taraf, kılıf vb.

- **g** ünsüzü: Yeri her zaman ön ve iç seste bulunur. Son seste bulunmaz. Örneğin: önseste: gerdan, gün, gelin, gonca vb.; içseste: damga, gülge, burgi, yogurt, yorgun vb.

- **ts** ünsüzü: Bu ünsüz iki işaretten oluşmuştur. Yabancı kökenli kelimelerde ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin: önseste: tsigara, tsimer; Strumitsa, Militsiya vb.; sonseste: milits vb.

- **h** ünsüzü: Yazı dilinde ön, iç ve sonseste bulunur. Ohri Türk ağızında ise kimi kelimelerin yalnız önseste gelir. Örneğin: hafif, hafta, herif, hamam vb.

- **k** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: kümür, kaval, komşi, kılıç vb.; içseste: sokak, bakır, dikat, şaka, teke vb.; sonseste: kaşık, kabak, pamuk, burek vb.

- **l** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: lana, legen, leke vb.; içseste: gelin, alma, tatlı vb.; sonseste: gül, bel, göl, tembel vb.

- **m** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: mart, mabet, makaz, mektep vb.; içseste: komşi, pompa, kompir vb.; sonseste: salkım, adım, yetim vb.

- **n** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: nufus, namus, nalın vb.; içseste: inan, deniz, ayna vb.; sonseste: sen, tütün, dün vb.

- **p** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: para, paket, park, pis vb.; içseste: toprak, papaz, küpri, küpek vb.; sonseste: kitap, dolap, mektep, sap vb.

- **r** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: rende, reçel, rampa, renk vb.; içseste: kurt, Türk, kürk, kırk, korki vb.; sonseste: bakır, mısır, yeter vb.

- **s** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: sabın, sakız, söz, süs vb.; içseste: masal, masa, seksen vb.; sonseste: fes, ses, kümes, herkes vb.

- **t** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: tabak, torba, toz, tüfek vb.; içseste: satır, koltuk, payton vb.; sonseste: bulut, kâğıt, barut vb.

- **v** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: vatan, vakıt, vergi, vezir vb.; içseste: tavşan, kavga, mavi vb.; sonseste: ev, av vb.

²⁹³ Korkmaz, Z., *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, say. 162

- **y** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: yer, yün, yara vb.; içseste: büyük, dayı, dayre vb.; sonseste: bey, tay, çay vb.
- **z** ünsüzü: Ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: zaman, zarf, zabıt vb.; içseste: pazar, güzel, teze, çizgi vb.; sonseste: biz, buz, üküz vb.
- **j** ünsüzü: Yabancı kökenli kelimelerin çok nadir ön, iç ve sonseste bulunur. Örneğin, önseste: jeton, jiklet vb.; içseste: müjde, Müjgân vb.; sonseste: plaj vb.

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

Ohri Türk ağzında üç çeşit ünsüz değişimler olayı vardır.

Önses Ünsüz Değişimleri

Yazı dilinde olduğu gibi Ohri Türk ağzında da yumuşak ğ ünsüzü önseste bulunmaz. **h** ünsüzü ise **k**'dan değişme bir ünsüzü olarak, bunun örnekleri pek nadirdir. **j** ünsüzü de yalnız bir iki örnekte; yerini çoğu kez **c** ve **ç**'ye bırakmaktadır. Bunların dışında kalan bütün ünsüzler kullanılabilir; **f, l, m, n, r, ş, z** ünsüzleri ile kelimeler genellikle yabancı kaynaklı olduğu sayılır.²⁹⁴

Yabancı kaynaklı kelimelerin önseslerinde bulunan **l** ve **r** ünsüzlerin önlerine **a, e, ı, i, o, ü, u** ünlülerden birini aldığı ve dolayısıyla öntüreme olayını oluşturduğu ilgili bölümle ele alınarak örneklerle göstereceğiz:

r>l: revolver>lüver; **t>d**: tane>dane; **k>g**: kendi gengi, kırbaç>gırbaç (fakat tek heceli ve bazı iki heceli kelimelerde **k>g** değişme olayına rastlanmaz: köş, keyf, kim, kenar vb.); **p>b**: pınar>bnar; **d>t**: defter>tefter; **t>d**: tat>dat, testi>desti; **s>z**: zan'at>san'at; **g>k**: gurbet>kurbet; **f>p**: fasulye>pasul.

İçses Ünsüz Değişimleri

Ohri Türk ağzında içses çift ünsüz bulunan yerlerde içses ünsüz değişimlerden bol bol örneklerle rastlanır:

s>z: turistler>turizler; **ğ>y**: buğday>buyday; **v>f**: çavdar>çafdar; **g>k**: yadigar>yadikar; **z>s**: teskire>tezgere; **ç>ş**: gençler>genşler; **b>f**: otomobil>otomofil; **k>y**: mektep>meytep; **h>y**: cahil>cayil, ahali>eyali; **ğ>g**: kağıt>kagıd, düğün>dügün, bağla>bagla; **r>l**: zemberek>zembelek; **h>g**: bahşiş>bagşiş.

Sonses Ünsüz Değişimleri

z>s:koz>kos, biz>bis, beyaz>beyas, karpuz>karpuz; **s>z**: şahıs>şais; **n>m**: zaten>zatem; **t>k**: haydut>ayduk; **t>d**: kağıt>kagıd; **p>b**: dolap>dolab; **k>g**: bıçak>biçak vb.

Ünsüz Düşmesi

Kelime içinde (bir ünsüzden önce), kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile içseste **r, n, l, f** gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile **y, g, ğ, k, h** gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolma olayıdır. Bu ünsüzlerin düşme oranları farklı olup, bazılarının örnekleri çok fazla ya da çok azdır.²⁹⁵

h düşmesi: bahçe>baçe, zahmet>zamet, ihtiyar>itiyar, hasta>asta, hafta>afta, kahve>kave, şüphe>şübe, sabah>seba vb.

v düşmesi: mevzu>mezu, tövbe>töbe, tavuk>tauk vb.

y düşmesi: teyze>teze, şöyle>şöle vb.

n düşmesi: inşallah>işalla vb.

l düşmesi: abla>aba vb.

r düşmesi: birçok>biçok, birşey>bişey, birtane>bidane vb.

s düşmesi: kırmışın>kırmışın vb.

z düşmesi: inanmazsınız>inanmasınız vb.

t düşmesi: dost>dos, çiftçi>çifçi, serbest>serbes vb.

Ünsüz İkizleşmesi

İçseste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünsüzlerin etkisi altında kendi hece sınırlarını aşacak bir yeğlilikle boğumlanmaları sonucu olayıdır.²⁹⁶ Örneğin: yaşa>yaşşa, nasıl>nassıl, ışık>işşik, iki>ikki, yedi>yeddi vb.

İkiz Ünsüzün Tekleşmesi

Ohri Türk ağzında ikiz ünsüzün tekleşmesi Arapça ve Farsça kelimelerin yanında genişletilmiş eklerle bazı Türkçe kelimelerde de görülmektedir.

vv>v: evvel>evela, kuvvet>kuvet; **nn>n**: sunnet>sünet, cennet>cenet; **bb>b**: muhabbet>mabet; **kk>k**: dikkat>dikat; **mm>m**: merhammet>meramet, hammal>amal, temmuz>temuz; **ff>f**: affet>afet; **ll>l**: hıdırellez>hıdırls; **rr>r**: hürriyet>üriyet, **zz>z**: müezzin>müezin vb.

²⁹⁴ Ergin, M., *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1975, say. 54

²⁹⁵ Gülensoy, T., *Rumeli Ağzlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme*, TDK Araştırmaları Yıllığı "Belleten", Ankara, 1984, say. 127

²⁹⁶ Koç, N., *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1990 say. 487

Ünsüz Göçüşmesi

Kelime içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirme olayıdır. Örneğin: kibrit>kirbit, yalnız>yanlız, yanlış>yalnış, vb.

Hece Kaynaşması

Bu olaya ait örnekler Anadolu ve diğer Rumeli ağızlarında olduğu gibi Ohri Türk ağzında da örnekler boldur. Hece kaynaşması olayına sebep olan iki ünlü arasında kaybolan ünsüzleri **g, k, l, n, r, v, h, y** gibi düşme veya ünlüleşme özelliği taşıyanlardır.

Hece kaynaşması olayında da, ünsüz düşmesinde olduğu gibi kaybolan sesler, fonksiyonların yine uzunluk şeklinde kalan hecenin üstüne yüklerler; yani bu ünsüzler bazı fonetik olaylar sonucunda yavaş yavaş eriyip kaybolurlar ve iki görünümü kazanmasını sağlarlar.²⁹⁷

Örneğin: ne+yaptın>naptın, sığırtmaç>sırtmaç, değirmen>dermen, cehennem>cenem, mahalle>male, değil>dil, büyük anne>bikana vb.

Hece Yutulması

Bir kelimedeki ses bakımından yan yana bulunan ve seslerin boğumlanma nitelikleri bakımından birbirine eşit, benzeri ve aynı olan iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması ve böylece söyleyişte tek hece görünümü verilmesi demek olan hece yutumu olayı Ohri Türk ağzında oldukça yaygın olmakla birlikte şu durumlarda kendilerini gösterirler: aşağıda>aşayya, iyi>ey, o kadar>oka, ne kadar>neka, ne yaptın>naptın vb.

Ünsüz Türemesi

Kelime ön, iç se son kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türeme olayıdır. Ohri Türk ağzında da her hangi bir yapı fonksiyonu bulunmayan ve boğumlanmada fazla emeği gerektiren **l, h, v, y, m** gibi parazit ünsüzler de görülür. Örneğin: kızla>kızlen, elbette>helbette, ahva>hayva, dua>duva, şair>şayir, belki>belkim, daima>dayıma vb.

Göçüşme

Kelime içindeki komşu ve uzak seslerin yer değiştirme olayıdır. Ünsüzlerin birbiri ile karşılaşmasından doğan telaffuz zorluklarını giderme amacına dayanan bu olay, daha çok **r** ve **l** akıcı ünsüzlerin bulunduğu kelimelerde ve ağızlarda bulunur. Bu olay ses çıkışlarındaki boğumlama noktalarının, kolaydan zora doğru sıralanmasından başka bir şey değildir.²⁹⁸

4. SONUÇ

Osmanlı hakimiyeti döneminde Ohri kenti, Manastır vilayetinin bir kazası olduğundan dolayı, bu kentte Türk ağzının gelişmesi ve kendi ağız özelliklerini koruyabilmiştir. Aynı zamanda, Ohri Türk ağzının özelliklerinden birçoğu, Batı Rumeli ağızlarının özellikleriyle aynıdır. Batı Makedonya'da Türklerin Arnavut, Makedon, Ulah halklarıyla ortak bir yaşam sürdürdüklerinden dolayı, dillerinde karşılıklı etkileri açıkça görebilmekteyiz. Osmanlı idaresinin bu topraklardan çekilmesinden sonra ve anavatanda yapılan dil reformları esnasında Türkçeden birçok yabancı unsurların dışlanmasına neden oldu. Yapılan bu reformlardan hem Ohri Türk ağzı hem de diğer ağızlar uzak kalarak dillerini farklı şartlar altında bağımsız geliştirdiler.

Yukarıda yaptığımız incelemelerden görülüyor ki Türkiye Türkçesi ile Ohri Türk ağzında birçok ses farklılıkları vardır. Bu farklılıkları ünlü ve ünsüz sisteminde açıkça görülebiliriz. Makedonya'da var olan Türk ağızların kimileri yerli ve Türkiyeli dil bilimcileri tarafından araştırıldığına rağmen, birçok Türk ağzı halen incelenip gün ışığına çıkmasını özenle beklemektedir.

5. KAYNAKÇA

Ago Arif, *Güneybatı Makedonya Türk Ağızları*, Yayınlanmamış Bilimsel Proje, M. C. Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Üsküp, 1998

Ахмед О., *Морфосинтакса на турскиот говор во Охридско преспанскиот регион*, Докторска дисертација, одбранета на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2004

Caferoğlu Ahmed, *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri*, TDK Araştırmaları Yıllığı “Belleten”, Ankara, 1964

Ediskun Haydar, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1992

Ergin Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1975

Gencan Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, İstanbul, 1975

Gülensoy Tüncel, *Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı “Belleten”, Ankara, 1984

²⁹⁷ Hatiboğlu, V., *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1969, say. 42

²⁹⁸ Korkmaz, Z., *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, say. 24

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

- Hamza Yusuf, *Raptıştah Köyünde Konuşulan Türkçe Kelimelerde Mevcut Olan Fonetik Olayları ve Nitelikleri*, “Çevren” Bilim ve Kültür Dergisi, sayı 90-92, 1992
- Hatiboğlu Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1969
- Kakuk S., *Le dialecte turc d’Ohrid en Macedonien*, AOH Tomus, XXVI, Budapest, 1972
- Koç Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, 1990
- Korkmaz, Z., *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992
- Katona L., *Le dialecte turc de la Macedonie de l’oust*, TDAY, “Belleten”, Ankara, 1969
- Kowalski, T., *Osmanisc-türkische Volkslieder aus Mazedonien*, WZKM 33, 1926
- Снегаров Иван, *Град Охрид историски очерк*, Македонски преглед, IV – 1, 2, 3, СофиЯ, 1928
- Снегаров Иван, *Град Охрид*, СофиЯ, 1945
- Соколовски Методија, *Дервенциството во Охридскиот санџак во втората половина од XVI век*, „Годишен зборник на Филозовскиот факултет,, кн. XIX, Скопје, 1967
- Соколовски Методија, *Градското и селското население со специјални задолженија во дел на Охридскиот санџак во втората половина на XVI век,, Гласник на Институтот за национална историја, X – 2, 3, Скопје, 1966*
- Тошев Крум, *Струшки говор (Според некои материјали од XIX век)*, Институт за македонски јазик, Скопје, 1979
- Видоески Божидар, *Охридско-струшките говори – обид за класификација*, Прилози, Македонска академија на науките и уметностите YU ISSN 0350-1914, Скопје, 1984